

मासे टाळावे. ५) कच्ची फळे, तुरट फळे जसे जांभूळ, कैरी, फणस, सीताफळ, कच्चा पेरू आदि टाळावे. ६) दही, ताक, दुधाचे नासवलेले पदार्थ टाळावे. ७) रताळी, बटाटे, नवलकोल आदि कंद, साबुदाणा टाळावा. ८) आंबट, तळलेले, तेलकट पदार्थ, थंड पदार्थ, शीतपेये टाळावीत.

विशिष्ट उपचार

१) घसा दुखत असल्यास गरम तिळतेलात सैंधव घालून गुळण्या कराव्यात.

(पान २ वरून)

सोडून केलेला ज्ञानमय विचार म्हणजे विवेक. विवेक प्राप्त झाला की तेथे अहंकाराला स्थान नसते. अहंकार नाहिसा झाला की आपोआप अविद्या नाहिसी होते. अविद्या जे सर्व दुःखांचे मूळ आहे ती नाहीशी झाली की 'हान' प्राप्ती होते. म्हणूनच ठाम, अढळ विवेक हा हान प्राप्तीचा उपाय आहे असे भगवंत सांगतात.

तोंड भरेल एवढे तेल तोंडात धरून ठेवावे. २) ज्येष्ठमध चूर्ण पाण्यात उकळून काढा करून त्यात तूप घालून थोडे थोडे प्यावे. ३) काळी मिरी + लवंग भाजून तूप गुळाबरोबर विंगवा मधातून घ्यावी. ४) जेवणानंतर लवंग, सुंठ, बडिशेप,ओवा इ. घातलेला विडा सेवन करावा. ५) हळद घातलेले गरम दूध नित्य घ्यावे. ६) हळद घालून गरम पाण्याच्या गुळण्या कराव्यात.

प्रत्यक्ष आजच्या व्यवहारातही आपल्याला रोज उलटसुलट गोष्टी, बातम्या ऐकायला, वाचायला मिळतात. 'व्यक्ति तितक्या प्रकृती' या उक्तीनुसार अनेक मते ऐकावयास मिळतात. परंतु आपली विवेकबुद्धी शाबूत ठेवून आपल्याला योग्य वाटणाऱ्या निर्णयावर ठाम राहणे हे आजच्या काळात तर फारच गरजेचे झालेले आहे.

'आयुर्वेद हितैषणी ट्रस्ट' व 'स्नेहा हेल्थकेअर सेंटर' यांच्या संयुक्त विद्यमाने जागतिक आरोग्यदिनाच्या निमित्ताने स्नेहा हेल्थकेअर सेंटरच्या पाचपाखाडी क्लिनिकमध्ये शनिवार दि. ११ एप्रिल रोजी स. १० ते १ या वेळात ज्येष्ठ नागरिकांसाठी एक विनामूल्य आरोग्य तपासणी व मार्गदर्शन शिबीर आयोजित करण्यात आले होते. दै. लोकसत्ताने यासंबंधीच्या वृत्ताला प्रसिध्दी दिली होती. नौपाडा, पाचपाखाडी परिसरातील अनेक ज्येष्ठ नागरिकांनी या शिबिराचा लाभ घेतला. वैद्य प्रसन्न केळकर व वैद्या सौ. कल्याणी केळकर यांनी उपस्थित ज्येष्ठांची तपासणी करून त्यांना आहार, व्यायाम, दिनचर्येतील बदल यासंबंधी मार्गदर्शन केले.'

आयुः धर्मार्थकाममोक्षाय ।
'आयुर्हितं' आयुर्हिताय ॥

आयुर्हित

आयुर्वेद हितैषणी ट्रस्ट व संशोधन केंद्राचे वार्तापत्र

वर्ष ६ • अंक ४ • भारतीय सौर वैशाख १, शके १९३१ • २१ एप्रिल ०९

संपादक : वैद्य प्रसन्न केळकर

सल्लागार मंडळ : डॉ. गुरुनाथ म्हापसेकर, वैद्य राजन पाटणकर, वैद्य नरेंद्र कडे
श्री. प्रकाश मोडक, श्री. मोरेश्वर दिवाण, सौ. प्रिया घैसास

आता 'आयुर्हित' वाचा www.ayurlink.com / Ayurhit_magazine वर सुद्धा

संपादकीय

गेले काही काळ वृत्तपत्रांमधून वृद्धांची काळजी घेण्याच्या तरुण मुलांच्या जबाबदारीसंबंधात कायदा करण्याबद्दल बरीच उलटसुलट चर्चा वाचायला मिळत आहे. आपल्याकडे असा कायदा करण्याची गरज भासणे हेच समाजातील बदलत्या प्रवाहाचे निदर्शक आहे. हा बदल आजचा नसून आपल्या समाजात पाश्चात्पयीकरणाचे जे वारे गेले काही दशके वाहात आहेत त्याचाच एक टप्पा आहे असे म्हणता येऊ शकते.

आपल्याकडेच्या पूर्वापार चालत आलेल्या प्राचीन समाजव्यवस्थेमध्ये चार आश्रम वर्णन केलेले आहेत. ब्रह्मचर्य, गृहस्थ, वानप्रस्थ व संन्यास हे ते चार आश्रम होत. यापैकी संन्यासाश्रम हा सर्वांना साध्य होतोच असे नाही. किंबहुना फार थोड्या व्यक्ती या आश्रमाचा अवलंब करतात. परंतु बाकी

तीनही आश्रमांच्या टप्प्यातून जवळपास प्रत्येक व्यक्तीला वाटचाल करावीच लागते. टप्पे म्हणण्याचे कारण हे आश्रम, वय व त्या वयातील विहित कर्तव्ये यावर निगडित आहेत. मात्र दुर्दैवाने यातील सर्वात महत्त्वाचा जो ब्रह्मचर्याश्रम - ज्याच्या भक्कम पायावर पुढची सगळ्या आश्रमांची वाटचाल अवलंबून असते - त्याकडे व त्यातील विहित कर्तव्यांकडे समाजाचे एकत्रितरीत्या अक्षम्य दुर्लक्ष होत असून, या वयात रुजली वा रुजवली जाणारी महत्त्वाची संस्कारमूल्ये बदलत आहेत. अंशतः विस्कळीत होत आहेत.

ही आश्रम पध्दत पाश्चात्यांकडे नाही. योग्य वयातील योग्य त्या संस्कारांच्या अभावामुळे विस्कटणाऱ्या वुट्टुंब व

जीवनयोग निरूपण

- प्रसन्नानंद

गेल्या अंकात आपण स्वशक्ती व स्वामीशक्ती यांचा संयोग म्हणजे स्वरूपप्राप्ती हे बघितले. तसेच हा संयोग होण्याचे कारण म्हणजे अविद्या आहे हेही बघितले.

पुढे भगवान पतंजली सांगतात

तदभावात्संयोगाभावो हानं

तद् दृशोः कैवल्यम् ॥

त्या (अविद्येच्या) अभावामुळे संयोगाचा अभाव होतो. हेच 'हान' (म्हणजे सर्व दुःखांचा पूर्ण अभाव) होय. तेच दृशि आत्म्याचे कैवल्य होय.

अविद्या हेच प्रकृति पुरुष संयोगाचे कारण आहे. हे कारण जर दूर केले तर साहजिकच कार्यही घडणार नाही. अविद्येचा अभाव निर्माण केला तर संयोगही घडणार नाही. व हा संयोग घडला नाही तर दुःखेच निर्माण होणार नाहीत. या संयोगातूनच मी-माझे ही अहंकाराची भावना निर्माण होते. त्यामुळे अनेक चांगली वाईट कर्म घडतात व त्यातून कर्मफळे भोगणे प्राप्त होते. जन्म-मरण-पुनर्जन्म ही शृंखला तयार होते. व अनेकविध दुःखे वाटचाला येतात. या शृंखलेचा व त्यामुळे भोगावयास लागणाऱ्या सर्व दुःखांचा नाश म्हणजे 'हान' होय. अशी दुःखशून्य अवस्था ही आत्म्याची, चैतन्याची म्हणजे दृशीची 'केवल' अवस्था असते. केवल म्हणजे फक्त एकच एक तत्त्व असणे. केवल

ब्रह्मतत्त्वरूप उरणे. केवल म्हणजेच ब्रह्मतत्त्व असताना, जन्म, मृत्यु व दुःखे काहीच नसते.

विवेकख्यातिः

अविप्लवा हानोपायः ॥

अदळ असे विवेकज्ञान हाच 'हान' मिळवण्याचा उपाय आहे. विप्लव म्हणजे विशेष तरंगणारी वस्तू. म्हणजेच नाव किंवा होडी. पाण्यावर तरंगणाऱ्या वस्तू अस्थिर, डळमळीत असतात. याउलट अविप्लव म्हणजे स्थिर, अचल, न डळमळणाऱ्या वस्तू होत.

आपले विचार अस्थिर असतात, चंचल असतात. यापासून आपण काहीच मिळवू शकत नाही. अध्यात्मातील अवघड गोष्टी सहजसाध्य करण्यासाठी स्थिर असे विवेकज्ञान आवश्यक असते. 'हान' म्हणजे सर्व दुःखांचा अभाव. ही स्थिती निर्माण करण्यासाठी केवळ विवेकज्ञानच उपयोगी पडू शकते.

यत्किंचितही स्वार्थ मनात न ठेवता, सर्व परिस्थितीचा नीट सर्वांगाने विचार करून, सर्व बुद्धि पणाला लावून जो ठाम निर्णय घेतला जातो, त्यालाच विवेक म्हणावयाचे असते. भावनेत वा वासनेत गुंतून केलेला निर्णय हा विवेक नव्हे. 'मी'पणा

(पान ४ वर)

प्रतिरोग पथ्यापथ्य

वैद्य प्रसन्न केळकर

आयुर्वेदाचार्य (बी.ए.एम्.एस्.) (मुंबई), योगतज्ज्ञ
एम.ए. (संस्कृत)

वैद्य प्रसन्न केळकर हे आयुर्वेद हितैषणी ट्रस्टचे संस्थापक व विश्वस्त असून 'आयुर्हित' या मासिकाचे संपादक आहेत. ठाणे व मुंबई येथील आयुर्वेद क्षेत्रातील विविध संस्थांवर पदाधिकारी व विश्वस्त म्हणून कार्यरत आहेत. योग विद्यानिकेतन, मुंबई येथून योग शिक्षकाचा अभ्यासक्रम पूर्ण केला असून गेली अनेक वर्षे ठाणे येथे आयुर्वेद व योग तज्ज्ञ म्हणून व्यवसाय करतात. हृदयविकार व थायरॉईडचे विकार यांत विशेष प्राविण्य.

गेल्या अंकात आपण हिवका म्हणजे उचकी या रोगाबद्दल बघितले होते. या अंकात आपण स्वरभेद म्हणजे आवाज बसणे याचा विचार करूयात.

आवाज बसणे म्हणजे स्वरभेद हे लक्षण स्वरूपात राजयक्ष्मा, कर्कार्बुद, उरक्षत आदि व्याधींमध्येही दिसते. मात्र आपण येथे त्याचा स्वतंत्र व्याधी म्हणून विचार करणार आहोत. आवाज बसण्याची कारणे पाहता, त्यामध्ये, अधिक बोलणे, जोरजोरात ओरडणे, वाऱ्याचा सतत झोत चेहऱ्यावर लागणे व त्या विरुद्ध बोलणे, सतत धुळीच्या ठिकाणी काम करणे, घशात चिकट कफ दाटणे आदि कारणे प्रामुख्याने आढळतात.

पथ्य - १) आवाज बसला असता आहारामध्ये गहू व तांदुळाचा वापर जास्त करावा. विशेषतः लाल तांदूळ वापरावेत. २) पडवळ, तोंडली, फरसबी, दुधी इ.

भाज्या खाव्यात. ३) मूग, मसूर, तूर ही कडधान्ये घ्यावीत. ४) कोंबड्याचे मांस घ्यावे. ५) द्राक्षे / काळी द्राक्षे, मोसंबे, संत्रे या फळांचा वापर करावा. ६) दूध, तूप, लोणी भरपूर घ्यावे. दूध गाईचे घ्यावे. ७) गरम पाणी प्यावे. ८) गाजर, आले, लसूण, कोवळा मुळा, हळद, ओली हळद, आंबे हळद घ्यावी. ९) काळी मिरी, सैंधव, यांनी युक्त विडा खावा.

विहार - स्वेदन, शिरोबस्ती, धूमपान, गुळण्या, कवलधारण यांचा प्रयोग करावा.

अपथ्य - १) मका, वरी, ज्वारी, बाजरी यासारखी रूक्ष धान्ये टाळावी. २) अळू, चुका, अंबाडी आदि आंबट भाज्या, लाल भोपळा, वांगी आदि वातुळ भाज्या टाळाव्या. ३) चणे, वाटाणे, वाल, कुळीथ ही कडधान्ये टाळावी. ४) मटण,

मुलांचा बहुतेक वेळ अभ्यासाची ओझी वाहण्यात व उरलेला वेळ टीव्हीसमोर कार्टून, शिंचान, जेटीक्स सारखी निरर्थक चॅनेल्स बघण्यात जातो. यातून केवळ पाश्चात्य विचारसरणीच त्यांच्यासमोर येत राहते. याखेरीज मुलांशी बोलणे, त्यांना कथा सांगणे, जीवनमूल्यांचे पाठ देणे यासाठी पालकांकडे वेळ नसतो. पूर्वी संस्कारांचे सर्वाधिकार तिसऱ्या पिढीकडे म्हणजे आज जीवोबांकडे असत परंतु हल्ली बऱ्याच घरात ते नसतातच. शेवटी जे बीज पेरावे तसेच धान्य उगवते. तुतीच्या बिया लावून त्यांपासून

आंब्याची अपेक्षा ठेवता येत नाही. वैयक्तिकरित्या बऱ्याच घरांत आजही उत्तम संस्कार होत आहेत. परंतु शेवटी एकत्रित समाजाचे म्हणून काही संस्कार रूजत असतात. ते टाळणे आपल्या हातात नाही. मुले ही अनुकरणशील असतात. पालक हे त्यांचे प्रथम आदर्श असतात. आपल्या आचरणातून आपण जे संस्कार त्यांच्यावर करतो. ते मुले चटकन आत्मसात करतात. त्यांना त्यांच्या कर्तव्याची जाणीव राहण्यासाठी आपण आपले कर्तव्य प्रथम पार पाडायला नको का ?

वर्गणीदारांना आवाहन : आपल्याला अंक आवडतो हे, आपण आतापर्यंत केलेल्या नूतनीकरणारून लक्षात येते. तरीही कधी कामाच्या गर्दीत नूतनीकरण करण्याचे राहून जाते. शक्यतो आम्ही लगेच अंक पाठवणे थांबवत नाही. परंतु वाढत्या खर्चांमुळे फार काळ असा अंक पाठवणे शक्य होत नाही. अंकाच्या पाकीटावर आपल्या वर्गणीचा अंतिम महिना छापलेला असतो. तो पाहून शक्यतो वेळेत वर्गणीचे नूतनीकरण करावे म्हणजे आपल्या अंकात खंड पडणार नाही.

पश्चिम उपनगरातील वाचकांसाठी 'आयुर्वेद हितैषणी ट्रस्ट'च्या प्रतिनिधी **सौ. सुधा अनंत जोशी**, बिल्डींग २, अ - ३, शेफाली सोसायटी, फिरोजशाहा मेहता मार्ग, सांताक्रूझ (प.) मुंबई - ५४, दूरध्वनी : २६१८१५०१

आयुर्वेद हितैषणी ट्रस्ट व संशोधन केंद्रासाठी कार्यकारी विश्वस्त, संपादक व प्रकाशक वैद्य प्रसन्न केळकर यांनी 'आयुर्वेद' हे मासिक साईनाथ प्रिंटर्स, वर्धमान इंडस्ट्रीयल इस्टेट, ठाणे येथे मुद्रित करून ५, दीनदयाळ सोसायटी, गुरुकुल सोसायटीजवळ, पांचपाखाडी, ठाणे (प) येथून प्रसिद्ध केले. दूरध्वनि : ०२२-२५३३२४२६ Email : prasanna@bom8.vsnl.net.in

या अंकातील लेखांत व्यक्त केलेल्या मतांशी संपादक व आयुर्वेद हितैषणी ट्रस्ट सहमत असतीलच असे नाही. ती त्या लेखांची वैयक्तिक मते समजावीत.

अक्षरजुळणी : अजय रिसवूड - ९८२०७२६२२७

खाजगी वितरणासाठी

जलवर्ग

- वैद्या सौ. प्रज्ञा नितिन आपटीकर

एम्. डी. (स्त्रीरोग-प्रसूतितंत्र)

एम्. ए. (संस्कृत)

वैद्या सौ. प्रज्ञा नितिन आपटीकर यांना बी. ए. एम्. एस्. व एम. डी. ला पुरेणे विद्यापीठात सुवर्णपदक मिळाले असून त्यांचे ठाणे येथे पंचकर्म चिकित्सालय आहे व त्या स्त्रीरोग व प्रसूतितंत्राची विशेष आयुर्वेदीय चिकित्सा करतात.

: पाण्याचे प्रकार व त्यांचे गुणधर्म :

मागील लेखात, आपण पावसाच्या पाण्याबद्दल माहिती घेतली. त्यामध्ये पाऊस जेव्हा निरनिराळ्या ऋतुंमध्ये पडतो, तेव्हा त्या पावसाच्या पाण्याचेही गुणधर्म बदलतात. हा भाग त्या लेखामध्ये बघावयाचा शिल्लक ठेवला होता, तो या लेखाच्या सुरुवातीलाच बघूयात. वर्षाऋतुमधील पावसाचे पाणी नवीन असल्याने मधुर रसाचे, अम्लविपाकी, पचायला जड व कफपित्तकारक असते. शरद ऋतुमध्ये पडणाऱ्या पावसाचे पाणी पातळ, पचायला हलके आणि कफकारक असते. जे व्यक्ति सुकुमार किंवा राजे लोक, त्यांनी शरद ऋतुतील पाणी अवश्य सेवन करावे. हे पाणी वातनाशक असते. हेमंत ऋतुमध्ये पडणारे पावसाचे पाणी स्निग्ध, शुक्रवर्धक, बलवर्धक आणि पचायला जड असते. कफ व वात नष्ट करणारे असते. वसंत ऋतुमधील पावसाचे पाणी तुरट, गोड रसाचे व रुक्ष गुणाचे असते. ग्रीष्म ऋतुमधील

पाणी निश्चितपणे कफकारक नसते. उदा - वळवाचा पाऊस कफ उत्पन्न करणारा नसतो.

परंतु हे सर्व ऋतु जेव्हा त्यांच्या त्यांच्या योग्य गुणांनी युक्त असतील तरच तद् तद् गुणांनी युक्त पावसाचे पाणी असते. अन्यथा कालाचा अति/मिथ्या/ अयोग झाल्यास त्या ऋतुतील पावसाचे पाणी दोषयुक्त असते, यात संदेह नाही.

हेच पावसाचे पाणी जमिनीत जिरून नैसर्गिक प्रवाहांमार्फत जमिनीबाहेर निरनिराळ्या माध्यमातून विहीरी, झरे, नद्या इ. ठिकाणी प्रकट होताना दिसते. आता आपण नद्या, विहीरी, इ. नैसर्गिक जलस्रोतांमधील पाण्याचे गुणधर्म बघूयात.

प्राचीन कालापासून मनुष्याची वस्ती ही नैसर्गिक जलस्रोताच्या किनारी / जवळ वसलेली दिसते. कारण पाणी हे जगण्यासाठी अविभाज्य घटक असल्याने पाण्याजवळच वस्ती आढळते. बरीच शहरे निरनिराळ्या

नद्यांच्या किनारी, तलावांच्या जवळ वसलेली दिसतात. समुद्र किनारी मात्र, वस्ती असली तरी, खारट पाणी सेवनास अयोग्य असल्याने, त्या ठिकाणी गोड्या पाण्याच्या विहीरी मात्र दिसून येतात. अशा सर्व प्रकारच्या पाण्यांचे परिणाम मनुष्याच्या शरीरावर होत असल्याने, त्याचा आढावा आपण या लेखामधे घेऊयात.

नद्यांच्या पाण्याचे गुणधर्म - हिमालय पर्वतातून निघालेल्या नद्यांच्या तटावर ऋषिलोक निवास करित असल्याने, (उदा.- गंगा, यमुना इ.) त्या नद्या पुण्य, पवित्र आहेत. त्यांचे पाणी प्रवाहामधे असणाऱ्या खडकांवर आपटून हलविले गेल्याने क्षुब्ध व विच्छिन्न असते, ते पाणी सर्व प्राणिमात्रांकरिता पथ्यकारक असते. ज्या नद्या मलय पर्वतांपासून निघतात, त्यांमधे खडे, दगड, वाळू वहात असल्याने पाणी गाळल्याप्रमाणे स्वच्छ व अमृतासमान असते. सह्याद्री पर्वतांपासून निघणाऱ्या नद्यांचे पाणी पचायला जड असते. या पाण्यापासून शिरोरोग, हृद्रोग, त्वचाविकार व श्लीपद (हत्तीपाय) असे विकार होण्याची संभावना असते. पारियांत्र पर्वतांपासूनच्या नद्यांचे पाणी त्रिदोषनाशक असते. विंध्यपर्वत व त्याच्या वायव्येकडील पर्वतांपासून निघालेल्या चंबळा, बटवा इ. नद्यांचे पाणी त्रिदोषनाशक असते.

पश्चिमी समुद्राला मिळणाऱ्या नद्यांचे पाणी पथ्यकारक व निर्मळ असते. पूर्वेकडील समुद्राला मिळणाऱ्या नद्यांचा वेग मंद असतो. त्यामुळे त्यांचे पाणी पचायला जड असते.

अशा मंद वेगाच्या नद्यांच्या पाण्यापासून कृमी, श्लीपद, हृद्रोग, कंठरोग, शिरोरोग इ. कफप्रधान व्याधी होतात. बंगाल, माळवा, उत्तर कोकण या प्रदेशातील नद्यांच्या पाण्यापासून मूळव्याध उत्पन्न होते. महेंद्र पर्वतापासून निघणाऱ्या नद्यांच्या पाण्याने जलोदर, श्लीपद निर्माण होते. सह्याद्री व विंध्य पर्वतांपासून निघणाऱ्या नद्यांच्या पाण्यापासून कुष्ठ, पांडु व शिरोरोग उत्पन्न होतात. समुद्राचे पाणी मात्र त्रिदोषकारक असल्याने पिऊ नये. वर्षा ऋतुमध्ये पावसाचे पाणी जरी पथ्यकारक असले तरी नदीचे पाणी गाळयुक्त असल्याने अहितकर जाणावे.

विहीरी, झरे, तलाव इत्यादिकांचे पाणी त्या त्या देशाच्या जमिनीच्या गुणधर्मावर अवलंबून असते. त्यातही विहीरी व तलाव यांचे पाणी एका ठिकाणी साचलेले असल्याने झऱ्यापेक्षा, वाहत्या नदीपेक्षा, पचायला जड असते. कोरड्या हवामानातील पाणी पचायला हलके असते, तेच दलदलीच्या किंवा दमट प्रदेशातील पाणी पचायला जड असते. डोंगराळ/पर्वतीय प्रदेशातील पाणी सर्वात पथ्यकर असते.

मुंबई, ठाण्याचा विचार करता, समुद्रकिनारीचा प्रदेश, दमट हवामान व तलावांतील पाण्याचा पुरवठा हे लक्षात घेता, हे पाणी पचायला तड, रोगकारक असते. म्हणून मुंबई, ठाण्यामध्ये निरनिराळ्या रोगांचे प्रमाण तुलनेने अधिक आढळते. तसेच पुणे, नाशिक इ. ठिकाणी नद्यांच्या पाण्याचा पुरवठा

आहे. अनेक नद्या जलपर्णीयुक्त असल्याने पाण्यावर सूर्यप्रकाशही पडत नाही. हेच नद्याचे पाणी अडवून धरणात साठविले जाते. प्रवाहाचा वेग मंद केला जातो. त्यामुळे रोगकारक गुणधर्म नदीच्या पाण्यात उत्पन्न होतात. असे पाणी आपल्याला जर मिळत असेल, तर आपण रोगांपासून आपला बचाव कसा करावा ? पाणी

(पान १ वरून)

समाजव्यवस्थेचे दुष्परिणाम पाश्चात्यांना जाणवत आहेत व त्यामुळेच ते मोठ्या प्रमाणात आपल्या देशाकडे, इथल्या समाजव्यवस्थेकडे आकर्षित होत आहेत. आपण मात्र दुर्दैवाने हातचे सोडून पश्चिमेकडच्या दिखाऊ चमचमाटाच्या मार्गे लागत आहोत. जेमतेम प्राथमिक शिक्षण देणे ही आपली जबाबदारी, पुढचे शिक्षण मुलांनी स्वतःच्या कमाईतून घ्यावे अशी पाश्चात्यांची विचारसरणी. हे प्राथमिक शिक्षणही सरकारी सक्ती असल्यामुळे द्यायचे ही अनेक पालकांची भावना. तसेच मुलांवर केल्या जाणाऱ्या खर्चाची तपशीलवार नोंद वारंवार मुलांना ऐकवण्याची (कां, तर त्यांना वास्तवाचे भान यावे म्हणून) पश्चिमेकडे पध्दत. साहजिकच तिकडची मुले लहान वयापासूनच भौतिकतावादी, पैसा हेच सर्वस्व मानणारी बनली नाहीत तरच नवल. याउलट मुलांकरता, त्यांच्या शिक्षणाकरता केलेल्या त्यागाचे, घेतलेल्या कष्टांचे उच्चारणसुध्दा न करण्याची, ते मुलांना कळून त्यांच्या मनात अपराधीपणाची भावना येऊ नये ही

केवळ निजर्तुक करून भागत नाही, तर ते पाणी शरीराला सातत्य होण्यासाठी त्यावर काही संस्कार करणे अपेक्षित असते. या संस्काराबद्दलची माहिती आपण पुढील लेखामधे बघूयात.

शुभं भवतु ।

आपल्याकडच्या बहुतेक मातापित्यांची धडपड. (अर्थात दोन्हीकडे अपवाद असतातच) मुलांचे पालनपोषण व मुलांच्या भवितव्यासाठी गुंतवणूक करणे, हे त्यांच्यावरील उपकार नसून आपले गृहस्थाश्रमाचे कर्तव्य आहे, ही आपल्याकडची संकल्पना. दोन समाजांतील हा मूलभूत फरक आहे. यामुळेच पाश्चात्य राहणीमानाची लहानपणापासून सवय असलेले मोठेपणी सहज आपल्यातच गुंतून जातात. वृद्ध आईवडीलांचा किंवा घरातील इतर वृद्धांचाही त्यांना सहज विसर पडतो. याउलट परदेशातील किंवा परगावातील मोठ्या पगाराच्या नोकरीच्या संधी सोडून आईवडीलांच्या उतारवयात त्यांच्याजवळ आपण होऊन येऊन राहिलेल्या मुलामुलींची उदाहरणेही बघायला मिळतात.

ही संस्कारमूल्ये लहान वयातच रुजवणे गरजेचे असते. हे संस्कार येतात इतिहासातून, इतिहासातील कथांमधून, पंचतंत्र, इसापनीती, रामायण, महाभारत यासारख्या ग्रंथांच्या वाचनातून. मात्र हेच महत्त्वाचे स्रोत आज बदलत आहेत. आजच्या